MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

TELEKI, Sámuel
Gróf Teleki Samu Afrikában / Count Samuel Teleki in Africa
***Eredeti közlés /Original publication*:**
Földrajzi Közlemények, 1888, 16. évf., 124–128. old.
Elektronikus újraközlés/Electronic republication:
AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁSTÁR – 000.002.353
Dátum/Date: 2017. július / July 12.
filename: telekisamu_1888_TelekiSamuAfr
Az elektronikus újraközlést előkészítette
/The electronic republication prepared by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document
TELEKI, Sámuel: Gróf Teleki Samu Afrikában / Count Samuel Teleki in Africa, *AHU MATT*, 2017, **pp. 1–8. old.**, No. 000.002.353, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Az interneten / At the internet
Kulcsszavak/Key words
magyar Afrika-kutatás, Teleki Samu gróf levelében beszámol expedíciójukról a Times-ban (1888. december 26.)
African studies in Hungary, Count Samuel Teleki reports on their expedition in the Times (December 26, 1888)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK-, DOKUMENTUM- ÉS ADAT-TÁR / THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* Magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára / Writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött. / The materials in the database are free but access or downloading are subject to registration.
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig. / The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

GRÓF TELEKI SAMU AFRIKÁBAN

TELEKI, Sámuel

Földrajzi Közlemények, 6. évf., 624–629. old.

A *Times* december 26-iki számában Teleki Samu gróf terjedelmes levele van közölve, melyben afrikai élményeit s földrajzi felfedezéseit beszéli el. A levél így hangzik:

Az expedíció 1887. január 23-dikán hagyta el Zanzibárt a Star nevű gőzösön – mely egyike Seyyid Barghash szultán kisebb hajóinak – és Pangani felé indult, mely magában véve nyomorúságos, de messziről nézve nagyon csinos hely, szemben a Ruon folyó torkolatánál fekvő szigettel. Az expedíciónak vagy kétszáz emberből álló része, egynehány ismeretes vén fickóval, akik életükben nem egyszer jártak már ismeretlen és járatlan vidékeken, – három nappal előre ment.

Miután találkoztunk Jumbe Kimemetával, a Maszai tartományban ismert elefántcsont-kereskedővel, kit útmutatóul fogadtunk fel, s miután expedíciónk gyarapodott száz maszai emberrel, – akik ezen a vidéken nélkülözhetetlen támaszai az utasnak úgy nyelvismeretük, mint a maszaik valóban sajátságos szokásaiban való jártasságuk miatt – az expedíció február 4-én folytatta útját a Ruon és Pare folyó mentén Taveta felé.

Nem győzve magunkkal cipelni málháinkat, annak jó részét Panganiban hagytuk, másik részét meg Mombasszába küldtük, a hol Tavetáig vagy a Kilimandzsáróig elég málhahordót találhattunk; további pontig azonban nem.

Mindenekelőtt keresztül mentünk azokon az általános és közös gondokon és kellemetlenségeken, melyek ezen országban utazó minden embernek a málhahordók szökéséből keletkeznek. Sokan közülök nem is szándékoztak velünk elmenni és nem akartak egyebet elérni, mint három havi fizetési előleget és egy jó puskát. Volt olyan napunk, a melyen hatvan ilyen málhahordó ugrott meg, a mi elég tekintélyes

szám arra, hogy ne hagyjuk őket békén szaladni, hanem igyekezzünk a szökevényeket kézre keríteni.

Üldöztük is őket Pangani, Tanga, Szádani és Bagamojo és a többi kis parthelység felé, a mi kétségkívül sok időveszteséget okozott, de legalább felét a szökevényeknek visszatereltük és az a 22 ember aztán nehéz nyaklánccal visszatérve elrettentő például szolgált azoknak, akik netalán azontúl szökni akartak volna, és csakugyan későbben alig volt eset, hogy valamelyik szerződését szegte volna. Ezek a szökevények csak nagy ritkán vitték magukkal a reájuk bízott málhákat.

Csak egy esetben vitt magával egy ilyen fickó egy megbecsülhetetlen ládát, amelyben összes rajz- és írószereink, térképeink, csillagászati, orvosi és egyéb tudományos könyveink voltak elhelyezve. Szóval pótolhatatlan veszteség! Mindemez akadályok és kedvezőtlen körülmények következtében csak március 30-ikán érkeztünk Tavetába, a hol négy angol gentlemen, Harvey testvérek, Sir John Willoughby és Hunter, kik rövid idővel előttünk megérkeztek és a Kilimandzsáro körül nemes vadra akartak vadászni, pompás reggelit rendezett a tiszteletünkre.

Expedíciónk itt hosszabb ideig szándékozott maradni. A vidék tenyészélete rendkívül buja; sok időbe került, míg a gazdag növényzetet eltakarítottuk s lakóházakat építettünk. Az expedíció személyzetének egy részét visszaküldtük Panganiba hátrahagyott csomagjainkért, más részét pedig Mombaszába. A velünk maradottakat azzal foglalkoztattuk, hogy vagy 100.000 darab nyakláncot üveggyöngyből és 2000 hadiöltönyt készítsenek a masszaiak részére, kik más ruhát nem viselnek. Mi néhányan kirándulást tettünk az alsóbb Kilimandzsáróhoz. Sokat szenvedtünk a nappal és éjjel szakadó eső miatt, mert már az esős időszakban voltunk.

Sűrű erdőségen keresztül jöttünk a Kilima-Ndsaro lábáig a Szigirari–Maszai vidéken keresztül egészen Meruig s onnan Arushán és Kahen át vettük vissza felé utunkat. A vidék bujasága mindenütt bámulattal töltött el bennünket. Vadat is tömérdeket lőttünk. Mintegy két heti időzés után, bár az esős idő egyre tartott, megkísérlettük a Kibo megmászását, ami nem sikerült.

Panganiból és Mombászából az oda küldöttek visszatérve, az egész szállítmányt, mi elégnek látszott egy évi utazásra Afrika vadonjaiban, újra rendeztük, s Tavetát július 15-én hagytuk el. Az újra szervezkedett karaván 250 szuahéliból, 8 szomaliból és 23 szamárból állott 0150 – mindegyik ember jól volt felfegyverezve s mindegyik megter-

helve árukkal és élelemmel. A Kilimandzsáró keleti oldalán utazva, először is Maszait értük el Kimangelia mellett, amely igen rokonszenves benyomást tett, melyet később is mindig megtartottunk. Egy hónapig utazván ezen tartományban, mely szintoly gazdag vadászterületet, mint mezőségeket tartalmaz, elértük Ngongo-Bagászt, a déli Kikuju-határ melletti helyet, a hol a karavánok meg szoktak állani élelmiszer vásárlására, amíg tovább mennének oly országba, a hol sok ugyan az elefántcsont, de kevés az élelmiszer.

Innen szándékunk volt a Kenya felé venni utunkat. Kikuju arról ismeretes, hogy vad nép lakja. Sötét erdők éjjel és nappal lehetségessé teszik, hogy a lakosság a karavánokat lándzsákkal megrohanja vagy megmérgezett nyilakkal lőjön rájuk. Azt találtuk, hogy Kikujunak éppen nem egész területét borítja erdőség, igen sok benne a cukornád, de a lakosság minden pillanatban kész a harcra. A karaván 1–2000 fegyveres ember által kisérve, nehezen folytatta útját a halmos, vízzel jól ellátott országon át; de az e vidéken való egy hónapi tartózkodás alatt csak háromszor került vérontásra a dolog.

Ha a kikuju bennszülöttek valamivel kevésbé volnának félénkek, mint aminők, akkor nehéz vállalat lenne kis karavánnal országukon keresztül menni; de így baj nélkül értük el határukat; boldogan, hogy egy ideig tökéletes vadonban voltunk, megszabadítva ezer meg ezer bennszülött jaj kiáltásától és haladva a Kenya hegy lábáig, a Kilimandzsáro testvérhegyéig, amelyet eddig még nem másztak meg. Három hétig, szept. 8-tól október l-ig volt itt az expedíció, de csak magam mászhattam fel a Kenya hóborította kráteréig. Az expedíció többi tagját ebben betegség gátolta meg.

16.000 láb körülbelül a kráter magassága az elérhetetlen sziklacsúcsig még 2–3000 láb, s így a Kenya majdnem ugyan olyan magas, mint a Kibo. Sűrű bambuszerdők fedik a könnyen megmászható oldalait egészen 10.000 láb magasságig.

Innen az expedíció a Baringo-tó felé indult. Elérte Ndsemszt, ahol két részre szakadt. Ndsemsz igen kietlen hely, minden élelmiszer nélkül. Az expedíció személyzete elgyöngült, elbetegesedett, el kellett küldeni a hátrahagyott élelmiszerekért, ami ismét hosszabb veszteglésre kényszerített bennünket. Körülbelül három hónapig maradtunk itt, és ezen egész idő alatt csak vad, vad és vad, – más élelmiszer nem volt kapható, de vad annyi volt, hogy arról még csak álmodni sem lehet.

Végre a karaván élelem után nézett, és hoztak vagy 100 ládával, de az emberek betegek és gyöngék voltak, és éhség és hideg által sokat

szenvedtek. A majdnem 8000 lábnyi magas Mianszini nem kellemes tartózkodási hely oly embereknek, kiknek alig van ruhájuk. A bennszülöttektől a Baringo-tó éjszaki vidékéről csak vad beszédeket lehetett hallani, tele hazugsággal, csak annyi látszott igaznak, hogy az ezen tó felé vezető úton vízszükséggel kell küzdeni, és hogy nehéz, élelmiszereket találni.

Végre 1888. február tizedikén útnak indulhattunk, hátra hagyva beteg embereinket s egy csomó élelmiszert. A Leikipia fensíkon át haladtunk, s elértük a 8-9 ezer láb magasan fekvő Ndsiró hegyet, hol a burkenédsi nomád törzs él, s itt alkalmas vezetőket is kaptunk. Nemsokára eljutottunk a tó déli részére, hol a nagyszerű kilátásban gyönyörködtünk. A tavat a bennlakók fekete tónak hívják, én Rudolf-tónak neveztem el. A tó közvetlen környezetén nincs semmi vegetáció, úgy hogy sokáig nem is maradhattunk ott. Mindamellett nem messze a tótól folytattuk tovább utunkat s csak április 7-én érkeztünk éjszaki végére.

Csak két ízben akadtunk a bennlakókra, a déli oldalon kevés számú vegyes társaságra, kik halászattal foglalkoznak. Vízilóra és krokodilra vadásznak és sikerül is nekik nagy ritkán egyet-egyet megölni. A kolónia három különböző fajból áll: burkenédsik, randilek és gallák. Minthogy marhanyájait elrabolták, kénytelenek halászatból élni, annyira nem képes e vidék a legszegényebb vadember szükségletét fedezni.

Tovább folytatva utunkat, Resiátból való elmolókkal találkoztunk, kik valamivel kedvezőbb viszonyok közt élnek. Halászattal foglalkoznak ugyan ezek is, de sikerül nekik szárított halaikért más élelmiszereket kapni cserébe éjszaki vidéken lakó szomszédjaiktól. Az egész telep egyébként mintegy 60-80 lélekből áll. Ötvennégy nap múlt el, mióta az expedíció Ndsemszt elhagyta, és ezen egész idő alatt nem volt egyebünk, mint a magunkkal hozott élelmiszer, valóban ha nem lett volna néhány elefántunk, az expedíció nem érhette volna célját.

Resiát galla lakói végtelen nagy szarvasmarha csordákkal és sok szürke szamárral bírnak; mind ennek dacára a sok mindenféle áruért, melyet az expedíció magával hozott, semmit se kapott cserébe. A vas és acél előttük tökéletesen értéktelen valami; posztó- és gyapotkelmék szintén nem találkoztak tetszésükkel, csupán csak borsónyi nagyságú, hosszúkás alakú kék gombok bírtak előttük becscsel. Karavánok ezen a vidéken teljesen ismeretlenek; valószínűleg más néger törzsek felé veszik útjokat a Szomáli földön át.

Innen elmentünk egy másik tóhoz, a Rasszo na Eborhoz (fehér tó), mely tovább keletre esik. Csupán az esős évszakban lehetséges ide eljutni és itt megállapodni, mert majdnem az egész úton alig akadni egy csepp vízre, és a tónak vize sokkal több sót tartalmaz, semhogy élvezhető lenne. Noha azt állítják, hogy déli oldalán burkenédsik, a keleti parton a tóval párhuzamosan elvonuló dombokon boranák laknak, sem déli, sem keleti partjain, minden keresésünk dacára, egy lélekkel sem találkoztunk. A tavat nem járhattuk egészen körül, miután a nyugati és éjszaki partvidék lakói között abban az időben himlő pusztított. Különben a nyugati part nem lakatlan.

Ezt a tavat elneveztük »Stefánia-tónak« . Visszatérve Resiátba, nagyon is akaratunk ellenére, ugyanazt az utat kellett még egyszer megtennünk; minthogy, az esős évszakban lévén, a tótól éjszakra eső egész vidék víz alatt állott és az áradat sok helyütt 8 láb mély volt. Azonkívül még két széles folyó is akadt volna utunkba, melyeket embereink, kiknek úgy is volt mit cipelniök, képtelenek lettek volna átgázolni. Ennélfogva forszírozott menetekben visszamentünk a már egyszer megtett nyomorúságos úton. A teherhordók rendes terhükön kívül sok dúrrát** is vittek magukkal, minthogy a magunkkal hozott ökröket már hetekkel előbb megöltük és megettük, újakat pedig lehetetlen volt cserébe kapni. Azonfelül az esős évszak alatt az elefántok alig-alig jönnek le egészen a tőig és ottlétünk idejében egyáltalában nem voltak láthatók.

A tó déli része körül tekerődző úton folytatva menetünket és megkerülve egy épen kitörő félben levő tűzokádó hegyet, a turkana (elgume) nomád törzs nyájaival találkoztunk, mely a tó nyugati partjától valamivel távolabb lakik. A karaván hirtelen megjelenése nagyon meglepte őket – eddig még soha sem láttak karaván – , mindazonáltal csakhamar megbarátkoztak az általunk teremtett *fait accompli*val, sőt, amint látszott, örültek is nekünk. De mindennek dacára áruink nem találkoztak az ő tetszésükkel, csupán csak dohányért lelkesedtek, és dohány volt a jelszavuk; csakis olyan karaván, amely sok dohányt visz magával, lenne képes tőlük szarvasmarhát és tevét vásárolni, melyekkel ők töméntelen mennyiségben rendelkeznek. Gombokért és egyéb

---

* Sorghum vulgare . Pers. Francziául: Sorgho commun, dourra. Angolul: durrha, durra, Indian millet. Németül: Durrha, Kaffernhirse, Kaffernkorn, Morenhirse. Magyarul: czirok, fenyer, közönséges czirok, seprő czirok vagy dúrra. Hazánkban is mívelik, de csak seprőnek; melegebb tájakon magjából kenyérnek való lisztet őrölnek.

csecsebecséért nem hoztak egyebet, mint kecskét és juhot. Miután élelmiszerek beszerzése végett néhány napig itt megállapodtunk, átmentünk a Trrguéll folyón és rövid idő múlva elértük az ország nyugati határát.

De még ezután is nyolc napon át szinte áthatolhatatlan vadonokon át kellett haladnunk és lehetetlen volt élelmi szereket beszereznünk és miután a vad is más helyeket keresett fel, minthogy a folyó vize ez idő szerint teljesen kiapadt, nem volt mit tennünk, kénytelenek voltunk éhező gyomrunkat bogyókkal és gyökerekkel kielégíteni. Így jutottunk el egészen Ngabótoig, melynek turkana lakói földműveléssel foglalkoznak.

Szívélyesen fogadtak bennünket, de nem állott módjukban nekünk egyebet adni, mint egy keveset imént learatott dúrrájukból. Tovább délre még ezt is megtagadták tőlünk, minthogy a lakók még nem fogtak hozzá az aratáshoz és egyéb eleség híjában itt is bogyókkal és gyökerekkel kellett táplálkoznunk. Ez a kényelmetlen állapot azonban nem tartott sokáig. Miután embereim közt a fegyelem mindinkább meglazult, és mintán néhányan közülök éhség következtében elhaltak, nem látván más módot arra, hogy élelmiszerekhez jussanak, a végső eszközökhöz nyúltak, és a szuk nomádoktól elraboltak elegendő számú szarvasmarhát.

Ezzel aztán véget ért a nyomorúság. Julius 29-én jó egészségben eljutottunk Ndsemszbe, és innét a legkönnyebb és legrövidebb úton, Kikujun és llkambanin át mentünk Tavetába. Ezt a kényelmes utat kellett már abból az okból is választanunk, mert az élelmiszerek beszerzésének gondjai már szinte elviselhetetlenek lettek. Végre elérkeztünk Mombaszába, hol 1888. október 25-én tartottuk bevonulásunkat.